

RYSZARD MIKOŁAJCZAK

BANKOWY SEKTOR SPÓŁDZIELCZY WCZORAJ I DZIŚ

WSTĘP

W ostatnim okresie w ożywionych dyskusjach pojawiających się na łamach czasopism, w codziennej prasie¹, jak również na wielu seminariach i konferencjach naukowych dotyczących przyszłości polskiej bankowości, w cieniu pozostaje nierozwiązany problem bankowości spółdzielczej. W większości uczestnicy tych dyskusji koncentrują się na zagadnieniach konsolidacji naszego systemu bankowego i jej znaczeniu w walce konkurencyjnej z instytucjami zagranicznymi, zagrożeniami wynikającymi ze skali udziału obcego kapitału w naszym systemie bankowym czy wreszcie na jakości zarządzania ryzykiem bankowym. Niewiele jednak miejsca i czasu pozostaje na ocenę przemian, jakie zachodziły i zachodzą w spółdzielczej grupie bankowej. Brak w dniu dzisiejszym odpowiedzi na rodzące się pytania, takie jak np. czy rodzimą bankowość spółdzielczą należy w dobie transformacji gospodarki traktować w kategoriach historycznych czy perspektywicznych?, czy słabość kapitałowa tej grupy, bazująca na zaangażowaniu kapitału spółdzielczego, staje się jedyną przeszkodą w rozwoju tych instytucji?, czy jesteśmy na tyle silni, aby pozwolić na przejście, jednej z najlepiej rozwiniętej sieci bankowej w naszym kraju przez kapitał zagraniczny? Pytań podobnych zapewne można by mnożyć. Ważniejsze w tym przypadku nie są pytania, ale próba odpowiedzi na nie w celu kreowania jasnego stanowiska wobec zmian, jakie dokonują się w tej grupie.

Celem opracowania jest próba określenia roli bankowego sektora spółdzielczego tak w przeszłości, jak i w chwili obecnej. Przeszłość tego sektora związana jest bowiem z wielkimi tradycjami wiążącymi się z ideą powołania tych instytucji bankowych, o której nie powinno się zapominać w momencie podejmowania decyzji dotyczących przyszłych losów tej grupy banków. Teraźniejszość z kolei wiąże się z procesami dostosowania się tych instytucji do wymogów stawianych z jednej strony przez ostre regulacje prawne obowiązujące w naszym kraju i uwzględniające standardy Unii Europejskiej, a z drugiej do praw rządzących na każdym rynku konkurencyjnym. Tak więc w pierwszej kolejności zostanie zaprezentowany wątek

¹ Do nielicznych należy zaliczyć takie publikacje poświęcone problematyce banków spółdzielczych jak: np. W. Pawlak, *Po trzech latach funkcjonowania ustawy*, "Bank" nr 11/97; *Widziane z NBP*, "Bank" nr 2/98; A. Jaworska, *W zawieszaniu*, "Bank" nr 2/98; D. Strumiński, *Punkt wyjścia*, "Bank" nr 2/98; E. Bury, *Bank spółdzielczy w warunkach gospodarki rynkowej*, Fundusz Współpracy – Cooperation Fund, Warszawa 1996; K. Boczar, *Spółdzielczość wiejska w okresie przełomu*, Fundacja F. Eberta, Warszawa 1993.

historyczny związany z rozwojem bankowości spółdzielczej na Ziemiach polskich, by w następnej kolejności skoncentrować się na obecnej sytuacji ekonomiczno-finansowej spółdzielczej grupy bankowej. Opracowanie zakończą możliwe scenariusze dalszego rozwoju tej grupy bankowej.

1. WYBRANE CECHY ROZWOJU BANKOWOŚCI SPÓŁDZIELCZEJ NA ZIEMIACH POLSKICH

I Zjazd Delegatów Spółek Zarobkowych i Gospodarczych odbył się w 1871 roku w Poznaniu pod hasłem "Własną pracą i pomocą a siłami zjednoczonymi". Hasło to przez cały czas trwania spółdzielczości bankowej nie straciło na aktualności. Spółdzielczość bankowa odgrywała nieznaną gdzie indziej rolę w obronie i wzmacnianiu polskości w okresie zaborów. Nadal trzy czynniki: własna praca, integracja wysiłków i kooperacja są podstawą do osiągania sukcesów odnoszonych przez banki Spółdzielcze w nowej rzeczywistości społecznej i gospodarczej.

Pierwsze polskie spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe powstały w okresie zaborów działając w oparciu o przepisy prawne dotyczące spółdzielni lub stowarzyszeń i dlatego różny był ich rozwój i formy organizacyjne. Polscy założyciele spółdzielczości bankowej uważnie śledzili zmiany, jakie zachodziły w Europie i wprowadzali je do spółdzielni dostosowując te zmiany do polskich warunków, szczególnie do mentalności narodu pozbawionego od lat własnego państwa. Polski ruch spółdzielczy odznaczał się własnymi oryginalnymi rozwiązaniami nie spotykanymi w innych krajach. Ojcami spółdzielczości bankowej na świecie są Herman Schulze z Delitzsch i Fryderyk Wilhelm Raiffeisen. Stworzone przez nich modele stały się też podstawą rozwoju spółdzielczości kredytowej na ziemiach polskich. Zostały one dostosowane przez polskich działaczy do charakterystycznych warunków poszczególnych zaborów.

A. Spółdzielczość bankowa w zaborze pruskim

Najwcześniej bankowość spółdzielcza zaczęła się rozwijać na ziemiach zaboru pruskiego. Miało to związek z upowszechnieniem gospodarki kapitalistycznej na tych terenach. Tworzone tam spółdzielnie kredytowe tworzyły wzorce dla rozwoju bankowości spółdzielczej w całym państwie. Sytuacja materialna i ekonomiczna ludności polskiej była zdecydowanie gorsza niż ludności niemieckiej zamieszkującej te tereny. Słabsze były także polskie przedsiębiorstwa i ich organizacje gospodarcze.

W tym czasie prowadzona była z różnym natężeniem polityka germanizacyjna władz pruskich realizowana na różnych płaszczyznach, w tym na gruncie ekonomicznym. Władze pruskie powołały Pruską Komisję Kolonizacyjną celem wykupu ziem z rąk polskich. Tworzenie polskich organizacji gospodarczych ich rozwój ekonomiczny był warunkiem i podstawą bytu ludności polskiej. Zależność ta szczególnie widoczna jest w dziedzinie fi-

nansów i bankowości. Przyjmuje się rok 1857 jako rok włączenia się banków niemieckich w aktywną politykę germanizacyjną. Wkrótce potem Polacy zaczęli tworzyć własne spółki kredytowe jako główną formę samoobrony ludności polskiej przed niemiecką dominacją gospodarczą. Rozwój ruchu spółdzielczego rozwijał się w warunkach walki narodowej, coraz ostrzejszej w II połowie XIX wieku. Pod hasłami obrony narodowej rozwijano system własnej spółdzielczości, propagowano wzrost przemysłu, rzemiosła, handlu i rolnictwa. Za argumentami narodowymi mającymi skłonić każdego Polaka do oszczędzania w polskich bankach ludowych stały się interesy społeczne. W rezultacie system spółdzielczy stanowił istotne ogniwo w polskim systemie gospodarczym i politycznym. W wyniku zaostrzającej się walki o ziemię następował rozwój polskich instytucji kredytowych, które odegrały olbrzymią rolę w umacnianiu polskości. Polskie spółki parcelacyjne nabywały majątki na własny rachunek przy współudziale banków spółdzielczych oferujących ludności polskiej korzystne warunki ich kredytowania, a następnie parcelowały ziemię pomiędzy chłopów polskich. W wyniku tych działań Niemcy nie tylko nie powiększyli areału wykupywanej ziemi, ale ich stan posiadania zmniejszył się o prawie 100 tys. hektarów – w ten sposób bitwa o polską ziemię została wygrana.

Za pierwszą polską spółką kredytową zorganizowaną w myśl zasad spółdzielczych uważa się Towarzystwo Pożyczkowe dla Przemysłowców miasta Poznania utworzone w stolicy Wielkopolski w roku 1861. Wpływ jego sukcesu ekonomicznego na rozwój bankowości spółdzielczej był ogromny. W 1881 roku Towarzystwo przekształciło się w Bank Przemysłowy. Już w 1862 powstały następne w Śremie, Brodnicy, Środzie Wielkopolskiej czy Golubiu Dobrzyniu. W latach 1862 - 1870 powstało w Wielkopolsce i na Pomorzu 48 spółek kredytowych, które przetrwały próbę czasu. Podstawy organizacyjne bankom ludowym nadał powstaniec styczniowy ksiądz Augustyn Szamarzewski. Kontynuatorem jego dzieła był ksiądz Piotr Wawrzyniak, pod jego patronatem nastąpił prawdziwy rozkwit organizacji kredytowych w Wielkopolsce i Pomorzu. Celem działalności spółek na terenie zaboru pruskiego było wspieranie polskiej przedsiębiorczości poprzez udzielanie kredytu na dogodnych warunkach. Pierwsze polskie spółki miały charakter lokalny i dysponowały niewielkim kapitałem. Wkrótce zaistniała potrzeba konsolidacji i stworzenia silnego systemu spółdzielczego mogącego sprostać konkurencji niemieckich organizacji gospodarczych. Wobec nasilającej się akcji germanizacyjnej umacnianie spółek nabrało nowego patriotycznego znaczenia.

W wyniku starań działaczy polskich powstaje Związek Spółek Polskich, funkcjonujący później pod nazwą Związek Spółek Gospodarczych i Zarobkowych na wielkie Księstwo Poznańskie i Prusy Zachodnie. Po wielu wysiłkach udało się powołać do życia Bank Związku Spółek Zarobkowych w formie spółki akcyjnej. Bank będący centralą finansową spółek wzmocnił siłę ekonomiczną całego systemu.

Trochę inaczej rozwijała się spółdzielczość bankowa na Górnym Śląsku. Ludności tam zamieszkującej bardziej potrzebne były spółdzielnie konsumenckie niż kredytowe. Czołowym organizatorem tychże był Karol Miarka.

Działy także spółdzielnie kredytowe. W 1895 roku na wzór Wielkopolski powstał w Bytomiu Bank Ludowy².

B. Spółdzielczość bankowa w zaborze austriackim

Ziemie polskie pod zaborem austriackim znajdowały się na peryferiach Cesarstwa. Monarchia nie była zainteresowana rozwojem gospodarczym tych ziem, przeznaczając im rolę zaplecza surowcowego oraz rynku zbytu dla uprzemysłowionych części państwa. W tych warunkach, wraz z powstaniem i przenikaniem na wieś kapitalizmu po uwłaszczeniu chłopów, panowała w Galicji lichwa pieniężna sięgająca kilkuset procent w skali roku. Brak było instytucji oferujących dogodne warunki kredytowania potrzeb ludności, system instytucji bankowych w Galicji był, podobnie jak cała gospodarka, słabo rozwinięty.

W latach sześćdziesiątych powstały w Galicji pierwsze spółki kredytowe zwane towarzystwami zaliczkowymi. Pierwszym towarzystwem kredytowym powołanym w 1864 roku w Galicji było Miejskie Towarzystwo Pożyczkowe w Brzeżanach. W ciągu następnych lat powstawały liczne towarzystwa zaliczkowe w większych miastach. Ich założycielami byli przedstawiciele wszystkich warstw społecznych. Zadaniem Towarzystw Kredytowych było dostarczanie swoim członkom na umiarkowany procent gotowych środków pieniężnych potrzebnych im do obrotu w gospodarstwie i rzemiośle.

Rozwój Stowarzyszeń kredytowych w Galicji zrodził potrzebę powołania organizacji krajowej. Walne zebranie przedstawicieli kas zaliczkowych zwołane w 1874 roku zdecydowało o powołaniu Związku Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych, na wzór podobnego w Wielkopolsce.

Ziemie zaboru austriackiego nawiedziła klęska nieurodzaju, aby amortyzować olbrzymie straty, władze austriackie zaczęły popularyzować zasady spółdzielczości kredytowej typu Raiffeisena jako bardziej właściwe dla warstw uboższych. Działaczem, który zdołał rozpowszechnić nowy system spółdzielczości dostępny dla warstw uboższych, był Franciszek Stefczyk. Wykorzystując swoje bogate doświadczenie z podróży zagranicznych założył w 1890 roku w Czernichowie pierwszą w zaborze austriackim spółkę oszczędnościowo-pożyczkową systemu Raiffeisena. W ciągu kolejnych lat prób i doskonalenia ukształtował się model kasy oszczędnościowo-pożyczkowej przystosowanej do potrzeb i możliwości galicyjskiej wsi.

Spółdzielczość kredytowa w Galicji w ciągu krótkiego czasu wykształciła model spółdzielni, który w późniejszym okresie rozpowszechnił się w niepodległej Polsce.

C. Spółdzielczość bankowa w zaborze rosyjskim

Rozwój spółdzielczości kredytowej w zaborze rosyjskim był znacznie opóźniony w stosunku do innych zaborów. Władze carskie konsekwentnie

² Szerzej na ten temat patrz: S. Ochociński, *Podstawy i zasady spółdzielczości kredytowej w Polsce Ludowej*, AE, Poznań 1984; oraz S. Ochociński, *Formy i zasady spółdzielczych i komunalnych instytucji kredytowych w Polsce*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Instytut Planowania, Poznań 1990.

i uporczywie przeciwdziałały wszelkim próbom organizowania się społeczeństwa polskiego. Ziemie Królestwa Polskiego stanowiły jeden z najbardziej rozwiniętych ekonomicznie obszarów. Rozwój jednak był nierównomierny. Dwie trzecie ludności utrzymywało się z rolnictwa. Spółdzielczość w Królestwie zaczęła się rozwijać w formie spółdzielni spożywców głównie w miastach. Na ziemiach zaboru rosyjskiego ukształtowały się cztery typy spółdzielni kredytowych takich jak: kasy przemysłowców, kasy wzajemnego kredytu, towarzystwa drobnego kredytu, towarzystwa kredytowe. Najstarszym typem spółdzielni kredytowych były kasy przemysłowców. Pierwszą kasą utworzono w 1870 roku w Warszawie pod nazwą Kasa Pożyczkowa Przemysłowców Warszawskich. Zakres działania tych kas był bardzo szeroki. Prowadziły one działalność kredytową, udzielały pożyczek jak również prowadziły rachunki bieżące firm. Innym rodzajem instytucji kredytowych na ziemiach Królestwa Polskiego były towarzystwa kredytu wzajemnego, które funkcjonowały na zasadzie Schulzego z Delitzsch. Pierwszym stowarzyszeniem tego typu, które powstało w 1872 roku było Warszawskie Towarzystwo Wzajemnego Kredytu. Zaspakajały one potrzeby kredytowe średnich i większych przedsiębiorstw. Inną formę spółdzielczości stanowiły na ziemiach zaboru rosyjskiego towarzystwa kredytowe, które zaczęły powstawać dopiero po 1889 roku. Służyły one głównie potrzebom rolnictwa.

Trudno jest przeceniać zasługi spółdzielczości bankowej dla polskiego społeczeństwa, polegające na obronie jego stanu posiadania, na zlikwidowaniu lichwy pieniężnej i ograniczeniu lichwy towarowej oraz wychowaniu tysięcy działaczy społecznych, którzy oprócz propagowania idei spółdzielczych kultywowali w tych bardzo trudnych dla społeczeństwa czasach wartości patriotyczne i narodowe w szerokich kręgach społeczeństwa polskiego. Przed wybuchem I Wojny Światowej na Ziemiach Polskich znajdujących się pod zaborem działały ogółem 2 652 polskie spółdzielnie kredytowe.

Głównym celem ukazania narodzin polskiej spółdzielczości kredytowej była chęć wysunięcia kilku wniosków mających charakter ogólniejszy:

- po pierwsze, spółdzielczość kredytowa na Ziemiach Polskich od jej zarania związana była z niesieniem pomocy finansowej mieszkańcom o najniższym statusie ekonomicznym,
- po drugie, różnorodność form prowadzenia spółdzielni kredytowych świadczy z jednej strony o możliwościach przystosowania się do określonych warunków w jakich one funkcjonowały, a z drugiej strony o znalezieniu swego miejsca i jego akceptacji w najbliższym otoczeniu potrzebujących pomocy finansowej,
- po trzecie, w rozwoju spółdzielczego ruchu kredytowego, już od jego zarania, znane były procesy integracyjne i konsolidacyjne. Jasno sformułowane cele tych procesów przyczyniły się, jak wykazuje historia, do pełnego rozkwitu tych form,
- po czwarte, poznanie warunków powołania spółdzielczości kredytowej, daje podstawy do formułowania celów, jakie winny realizować te instytucje w aktualnych realiach gospodarczych naszego kraju,
- po piąte, czy projektując obecnie przyszłe oblicze naszego systemu bankowego, można i należy abstrahować od osiągnięć i roli, jaką odegrały

spółdzielnie kredytowe w naszym kraju w przeszłości pamiętając, że ich sukces oparty był na całkowitym zaangażowaniu rodzimego kapitału służącemu rozwojowi rodzimych przedsięwzięć?

Występujące trudności znane z przeszłości w rozwoju tego sektora bankowego dają o sobie znać również w obecnych warunkach funkcjonowania naszej gospodarki. Jaka jest obecna sytuacja finansowa bankowego sektora spółdzielczego, który po wielu doświadczeniach lat osiemdziesiątych i początku lat dziewięćdziesiątych nie zginął jednak z mapy instytucji kredytowych funkcjonujących w naszym kraju? Tym zagadnieniom poświęcona jest następna część opracowania, która powinna umożliwić podjęcie ostatecznej decyzji związanej z przyszłymi losami tego sektora bankowego w naszym kraju.

2. ISTOTA PROCESÓW RESTRUKTURYZACYJNYCH SPÓŁDZIELCZEGO SEKTORA BANKOWEGO

W zmianach jakie, w chwili obecnej, następują w spółdzielczym sektorze bankowym istotną kwestię odgrywają unormowania prawne oraz dostosowanie się tego sektora do walki konkurencyjnej na rynku bankowym, mające odzwierciedlenie w aktualnej sytuacji finansowej tego sektora.

A. Podstawy prawne restrukturyzacji spółdzielczego sektora bankowego

Idea spółdzielczości to przede wszystkim zasady dobrowolnego i otwartego członkostwa, demokratycznego zarządzania, świadczenia usług na rzecz udziałowców, podział zysku proporcjonalnie do stopnia korzystania z usług, ograniczonego oprocentowania funduszu udziałowego, współpracy między spółdzielniami oraz szerzenie kultury i oświaty.

Pomimo, iż w roku 1975 na podstawie ustawy Prawo bankowe³ połączono Związek Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych i Bank Rolny tworząc w ten sposób Bank Gospodarki Żywnościowej, w którym 54% udziałów posiadał Skarb Państwa, a 46% banki spółdzielcze, spółdzielczość bankowa nie utraciła swojej tożsamości, ani też nie zapomniała o celach, dla których realizowania powstała. Przemiany polityczno-gospodarcze przełomu lat 80 i 90 wprowadziły Polskę na tory gospodarki rynkowej. Konieczna stała się przebudowa systemu bankowego, a wraz z nim – spółdzielczości bankowej. W dniu 31 stycznia 1989 roku uchwalone zostały ustawy o Narodowym Banku Polskim i Prawo Bankowe⁴. Dzięki rozwiązaniom zawartym w tych aktach zwiększono autonomię poszczególnych banków i poszerzono zakres i przedmiot działania instytucji bankowych ponadto określono eko-

³ Ustawa z dnia 12.06.1975 roku Prawo bankowe (Dz. U. z 1975, Nr 20, poz. 108 z późn. zm.).

⁴ Ustawy z dnia 31.01.1989 roku o Narodowym Banku Polskim i Prawo bankowe (Dz. U. z 1989 r., Nr 4, poz. 22 i 21 z późn. zm.).

nomiczne instrumenty sterowania działalnością banków przez Narodowy Bank Polski.

Na mocy ustawy⁵ o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczej z 1990 roku BGŻ utracił funkcje centralnego związku spółdzielczego, uprawnającego do dokonywania lustracji wobec banków spółdzielczych. Stosunki BGŻ z bankami spółdzielczymi oparte zostały na dobrowolnych umowach o wzajemnej współpracy mających charakter cywilno-prawny. Część banków spółdzielczych jednak tych umów nie podpisała, akcentując w ten sposób swoją niezależność.

Należy stwierdzić, że reforma systemu bankowego wprowadzona była w niesprzyjających warunkach zewnętrznych. Kryzys wywołany różnymi czynnikami przechodziły zarówno banki prywatne, spółdzielcze, państwowe, jak i banki działające w formie jednoosobowych spółek Skarbu Państwa. W związku z tym w latach 1993 - 1994 podjęto działania restrukturyzacyjne, którymi objęto 10 banków. Restrukturyzacja polegała na powiększeniu funduszy własnych banków państwowych oraz banków, w których Skarb Państwa posiadał więcej niż 50% akcji lub udziałów oraz na rozwiązaniu problemów trudnych kredytów. Podstawę prawną wymienionych działań stworzyła ustawa z 1993 r.⁶

Z największą siłą kryzys bankowy uwidocznił się jednak w sektorze banków spółdzielczych. Sytuacja banków spółdzielczych w 1992 roku charakteryzowała się głównie zbyt niskimi kapitałami w stosunku do złych aktywów i poziomu zobowiązań pozabilansowych. Przeprowadzone przez NIK⁷ i NBP kontrole wykazały wiele nieprawidłowości w działalności banków spółdzielczych, szczególnie w zakresie przekraczania norm koncentracji kredytów. W tej sytuacji sektor bankowości spółdzielczej stanął przed alternatywą albo szybkie dokapitalizowanie i spełnienie tym samym wymogów kapitałowych oraz innych parametrów określonych ustawą Prawo bankowe i regulacjami nadzorczymi NBP, albo przystąpienie do struktury zrzeszającej zdolnej do funkcjonowania w warunkach konkurencji panującej w gospodarce rynkowej.

Ustawa Prawo bankowe stworzyła możliwość powstania struktur grupujących banki w zrzeszenia⁸. Banki spółdzielcze, które nie podpisały umowy z BGŻ utworzyły trzy banki w formie spółek akcyjnych: Gospodarczy Bank Wielkopolski S.A. w Poznaniu, Bank Unii Gospodarczej S.A. w Warszawie, Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni S.A. we Wrocławiu. W ten sposób dotychczasowy dwuszczeblowy model systemu bankowego (NBP i pozostałe banki) z początkiem 1993 roku skomplikował się. W ramach tego modelu powstały dwa zasadnicze piony. Pierwszy to banki działające na zasadach ogólnych do których należały: banki państwowe, banki w formie spółek akcyjnych, banki spełniające warunki samodzielnego działania.

⁵ Ustawa z dnia 20.01.1990 roku o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości (Dz. U. z 1990 r., Nr 6, poz. 36 z późn. zm.).

⁶ Ustawa z dnia 3.02.1993 roku o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1993 r., Nr 18, poz. 82 z późn. zm.).

⁷ Patrz: *Kontrola NIK w bankach spółdzielczych*, "Bank Spółdzielczy" nr 9/94.

⁸ Ustawa z dnia 31.01.1989 roku Prawo bankowe, art. 54 i 55.

Drugi to pion bankowości spółdzielczej, składający się z czterech struktur pośrednich (w tym BGŻ), przy czym każda z tych struktur składała się z banku zrzeszającego i zrzeszonych w nich banków spółdzielczych.

Proces restrukturyzacji sektora bankowości spółdzielczej oparty na programie tworzenia struktur zrzeszeniowych wymagał wsparcia zarówno finansowego, jak i legislacyjnego. W 1994 roku Sejm uchwalił ustawę⁹, która stworzyła formy prawne funkcjonowania trójstopniowej struktury pośredniej w bankowości spółdzielczej w postaci krajowej grupy banków spółdzielczych, na którą składają się; banki spółdzielcze, banki regionalne – zrzeszające banki spółdzielcze, bank krajowy, który stał się BGŻ, przekształcony następnie w spółkę akcyjną.

Banki spółdzielcze zgodnie z ustawowymi zapisami zachowały daleko idącą autonomię. Wprowadzone ograniczenia polegały na przekazaniu części uprawnień na rzecz banków regionalnych. Ograniczono m.in. teren działania banku do obszaru jednej gminy, na terenie której znajduje się jego siedziba i jedynie bank regionalny może wydać zgodę na jego odpowiednie poszerzenie. Zakres świadczonych usług przez Banki spółdzielcze sprowadzono do podstawowych czynności bankowych.

Według stanu na koniec grudnia 1997 roku w naszym systemie funkcjonowało 1295 banków spółdzielczych, było to o 369 banków mniej niż w roku 1992 (wówczas liczba banków była najwyższa i wynosiła 1664), o 99 banków mniej, w porównaniu ze stanem na koniec 1996 r. i o 27 mniej w odniesieniu do września 1997 r. W okresie III kwartału 1997 r. 22 banki połączyły się z innymi bankami spółdzielczymi, 4 banki zostały sprzedane bankom komercyjnym, w tym 3 po uprzedniej likwidacji. Natomiast w IV kwartale 1997 r. miało miejsce 21 połączeń, 3 likwidacje zakończone sprzedażą przedsiębiorstwa bankowego oraz ogłoszenie 3 upadłości. Do Krajowej Grupy Banków Spółdzielczych należały 1042 banki, poza Grupą znajdowało się 252 banki¹⁰. Łącznie ze swoimi oddziałami banki spółdzielcze tworzą sieć ponad 1750 placówek, jeśli uwzględnimy jeszcze liczbę oddziałów i filii Banku Krajowego oraz banków regionalnych i zrzeszających sektor ten oferuje swoje usługi w blisko 2000 placówek bankowych. 54,6% banków spółdzielczych funkcjonowało na terenie gmin, 42,2% w miastach i 3,2% w miastach wojewódzkich.

Drugi człon struktury spółdzielczego sektora bankowego jakim są banki regionalne¹¹ działa w formie spółek akcyjnych z pewnymi szczególnymi uregulowaniami w stosunku do zawartych w Kodeksie handlowym zasada-

⁹ Ustawa z dnia 24.06.1994 roku o restrukturyzacji banków spółdzielczych i Banku Gospodarki Żywnościowej oraz zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1994 r., Nr 80, poz. 369 z późn. zm.). Zgodnie z tą ustawą Skarb Państwa przeznaczył obligacje restrukturyzacyjne serii D w wysokości 1 530 mln zł na restrukturyzację BGŻ S.A. i BS z czego 296,18 mln zł Bankom Regionalnym na restrukturyzację wierzytelności trudnych banków spółdzielczych. Środki te zostały rozdysponowane przez Ministra Finansów następująco; na restrukturyzację wierzytelności trudnych BS – 131,41 mln zł, na zwiększenie kapitału rezerwowego BR – 61,00 mln zł, pozostało nierozdysponowane – 104 mln zł o co, w chwili obecnej, ubiega się bankowy sektor spółdzielczy.

¹⁰ Poza zrzeszeniami pozostawał Spółdzielczy Bank Rozwoju "Samopomoc Chłopska" w Warszawie.

¹¹ Ustawa o restrukturyzacji określiła 9 siedzib banków regionalnych ustanawiając je w: Bydgoszczy, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu, Rzeszowie, Warszawie i Wrocławiu. Ze względu na to iż obowiązek zrzeszania się w banku krajowym nie dotyczył jedynie GBW S.A., BUG S.A. i GBPZ S.A., w chwili obecnej funkcjonuje 11 banków regionalnych (9 w ustawowych siedzibach plus BUG S.A. i GBPZ S.A.).

mi ich funkcjonowania. Odmienne uregulowano np. przystąpienie do banku regionalnego innego akcjonariusza nie będącego bankiem spółdzielczym. Takie przystąpienie wymaga zgody Prezesa NBP. Poza tym akcjonariusz nie będący bankiem spółdzielczym nie wykonuje prawa głosu z posiadanych akcji na walnym zgromadzeniu, a każdemu z banków spółdzielczych posiadających akcje banku regionalnego przysługuje jeden głos bez względu na liczbę posiadanych udziałów. Taka regulacja jest regulacją zbliżoną do zawartej w ustawie Prawo spółdzielcze¹². Wzajemne relacje pomiędzy bankami spółdzielczymi a bankami regionalnymi regulują umowy zrzeszenia, które mają charakter cywilno-prawny. Zakres natomiast wykonywanych czynności bankowych wynika z decyzji Prezesa NBP wyrażającej zgodę na utworzenie banku. Według stanu na 31.12.1997 r. 1295 banków spółdzielczych było zrzeszonych w dziewięciu strukturach (patrz. tab. 1)¹³.

Tabela 1

**Struktura zrzeszonych Banków Spółdzielczych
w 1997 r. w Polsce**

Struktury	Ilość BS
BGŻ S.A.	170
Warmińsko-Mazurski BR S.A.	128
Lubelski BR S.A.	186
Pomorsko-Kujawski BR S.A.	99
Małopolski BR S.A.	176
Mazowiecki BR S.A.	145
Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni S.A.	158
Gospodarczy Bank Wielkopolski S.A.	138
Bank Unii Gospodarczej S.A.	94

Źródło: Dane NBP.

Trzecim członem nowej struktury jest BGŻ, który z mocy ustawy pełni funkcję banku krajowego. Przekształcenie BGŻ w spółkę akcyjną nastąpiło 9 września 1994 r. W jego wyniku 66% kapitału akcyjnego należy do Skarbu Państwa, a 34% do banków spółdzielczych. Akcje banków spółdzielczych z mocy ustawy obejmują banki regionalne w zamian za przydzielone bankom spółdzielczym akcje banków regionalnych. Bank krajowy, zgodnie z ustawowym określeniem jego funkcji w spółdzielczej grupie bankowej, powinien kierować się interesem zrzeszonych banków regionalnych i prowadzić działalność na rzecz banków zrzeszonych, zapewniając koordynację i jednolitość działań zrzeszeń regionalnych. Bank ten w chwili obecnej dysponuje siecią swych oddziałów zlokalizowaną w miastach wojewódzkich

¹² Ustawa z dnia 16.09.1982 roku Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 1982., Nr 30, poz. 210 z późn. zm.).

¹³ W 1998 roku utworzono dwa banki regionalne tj. Dolnośląski Bank Regionalny S.A. we Wrocławiu, który uzyskał zgodę na podjęcie działalności operacyjnej od dnia 1 stycznia 1998 r. i Rzeszowski Bank Regionalny S.A. Przez cały 1997 rok oba te banki pozostawały w stadium organizacji. Od 1 grudnia podjął działalność operacyjną Bałtycki Bank Regionalny S.A.

Drugi to pion bankowości spółdzielczej, składający się z czterech struktur pośrednich (w tym BGŻ), przy czym każda z tych struktur składała się z banku zrzeszającego i zrzeszonych w nich banków spółdzielczych.

Proces restrukturyzacji sektora bankowości spółdzielczej oparty na programie tworzenia struktur zrzeszeniowych wymagał wsparcia zarówno finansowego, jak i legislacyjnego. W 1994 roku Sejm uchwalił ustawę⁹, która stworzyła formy prawne funkcjonowania trójstopniowej struktury pośredniej w bankowości spółdzielczej w postaci krajowej grupy banków spółdzielczych, na którą składają się: banki spółdzielcze, banki regionalne – zrzeszające banki spółdzielcze, bank krajowy, który stał się BGŻ, przekształcony następnie w spółkę akcyjną.

Banki spółdzielcze zgodnie z ustawowymi zapisami zachowały daleką idącą autonomię. Wprowadzone ograniczenia polegały na przekazaniu części uprawnień na rzecz banków regionalnych. Ograniczono m.in. teren działania banku do obszaru jednej gminy, na terenie której znajduje się jego siedziba i jedynie bank regionalny może wydać zgodę na jego odpowiednie poszerzenie. Zakres świadczonych usług przez Banki spółdzielcze sprowadzono do podstawowych czynności bankowych.

Według stanu na koniec grudnia 1997 roku w naszym systemie funkcjonowało 1295 banków spółdzielczych, było to o 369 banków mniej niż w roku 1992 (wówczas liczba banków była najwyższa i wynosiła 1664), o 99 banków mniej, w porównaniu ze stanem na koniec 1996 r. i o 27 mniej w odniesieniu do września 1997 r. W okresie III kwartału 1997 r. 22 banki połączyły się z innymi bankami spółdzielczymi, 4 banki zostały sprzedane bankom komercyjnym, w tym 3 po uprzedniej likwidacji. Natomiast w IV kwartale 1997 r. miało miejsce 21 połączeń, 3 likwidacje zakończone sprzedażą przedsiębiorstwa bankowego oraz ogłoszenie 3 upadłości. Do Krajowej Grupy Banków Spółdzielczych należały 1042 banki, poza Grupą znajdowało się 252 banki¹⁰. Łącznie ze swoimi oddziałami banki spółdzielcze tworzą sieć ponad 1750 placówek, jeśli uwzględnimy jeszcze liczbę oddziałów i filii Banku Krajowego oraz banków regionalnych i zrzeszających sektor ten oferuje swoje usługi w blisko 2000 placówek bankowych. 54,6% banków spółdzielczych funkcjonowało na terenie gmin, 42,2% w miastach i 3,2% w miastach wojewódzkich.

Drugi człon struktury spółdzielczego sektora bankowego jakim są banki regionalne¹¹ działa w formie spółek akcyjnych z pewnymi szczególnymi uregulowaniami w stosunku do zawartych w Kodeksie handlowym zasada-

⁹ Ustawa z dnia 24.06.1994 roku o restrukturyzacji banków spółdzielczych i Banku Gospodarki Żywnościowej oraz zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1994 r., Nr 80, poz. 369 z późn. zm.). Zgodnie z tą ustawą Skarb Państwa przeznaczył obligacje restrukturyzacyjne serii D w wysokości 1 530 mln zł na restrukturyzację BGŻ S.A. i BS z czego 296,18 mln zł Bankom Regionalnym na restrukturyzację wierzytelności trudnych banków spółdzielczych. Środki te zostały rozdysponowane przez Ministra Finansów następująco; na restrukturyzację wierzytelności trudnych BS – 131,41 mln zł, na zwiększenie kapitału rezerwowego BR – 61,00 mln zł, pozostało nierozdysponowane – 104 mln zł o co, w chwili obecnej, ubiega się bankowy sektor spółdzielczy.

¹⁰ Poza zrzeszeniami pozostawał Spółdzielczy Bank Rozwoju "Samopomoc Chłopska" w Warszawie.

¹¹ Ustawa o restrukturyzacji określiła 9 siedzib banków regionalnych ustanawiając je w: Bydgoszczy, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu, Rzeszowie, Warszawie i Wrocławiu. Ze względu na to iż obowiązek zrzeszania się w banku krajowym nie dotyczył jedynie GBW S.A., BUG S.A. i GBPZ S.A., w chwili obecnej funkcjonuje 11 banków regionalnych (9 w ustawowych siedzibach plus BUG S.A. i GBPZ S.A.).

mi ich funkcjonowania. Odmienne uregulowano np. przystąpienie do banku regionalnego innego akcjonariusza nie będącego bankiem spółdzielczym. Takie przystąpienie wymaga zgody Prezesa NBP. Poza tym akcjonariusz nie będący bankiem spółdzielczym nie wykonuje prawa głosu z posiadanych akcji na walnym zgromadzeniu, a każdemu z banków spółdzielczych posiadających akcje banku regionalnego przysługuje jeden głos bez względu na liczbę posiadanych udziałów. Taka regulacja jest regulacją zbliżoną do zawartej w ustawie Prawo spółdzielcze¹². Wzajemne relacje pomiędzy bankami spółdzielczymi a bankami regionalnymi regulują umowy zrzeszenia, które mają charakter cywilno-prawny. Zakres natomiast wykonywanych czynności bankowych wynika z decyzji Prezesa NBP wyrażającej zgodę na utworzenie banku. Według stanu na 31.12.1997 r. 1295 banków spółdzielczych było zrzeszonych w dziewięciu strukturach (patrz. tab. 1)¹³.

Tabela 1

**Struktura zrzeszonych Banków Spółdzielczych
w 1997 r. w Polsce**

Struktury	Ilość BS
BGŻ S.A.	170
Warmińsko-Mazurski BR S.A.	128
Lubelski BR S.A.	186
Pomorsko-Kujawski BR S.A.	99
Małopolski BR S.A.	176
Mazowiecki BR S.A.	145
Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni S.A.	158
Gospodarczy Bank Wielkopolski S.A.	138
Bank Unii Gospodarczej S.A.	94

Źródło: Dane NBP.

Trzecim członem nowej struktury jest BGŻ, który z mocy ustawy pełni funkcję banku krajowego. Przekształcenie BGŻ w spółkę akcyjną nastąpiło 9 września 1994 r. W jego wyniku 66% kapitału akcyjnego należy do Skarbu Państwa, a 34% do banków spółdzielczych. Akcje banków spółdzielczych z mocy ustawy obejmują banki regionalne w zamian za przydzielone bankom spółdzielczym akcje banków regionalnych. Bank krajowy, zgodnie z ustawowym określeniem jego funkcji w spółdzielczej grupie bankowej, powinien kierować się interesem zrzeszonych banków regionalnych i prowadzić działalność na rzecz banków zrzeszonych, zapewniając koordynację i jednolitość działań zrzeszeń regionalnych. Bank ten w chwili obecnej dysponuje siecią swych oddziałów zlokalizowaną w miastach wojewódzkich

¹² Ustawa z dnia 16.09.1982 roku Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 1982., Nr 30, poz. 210 z późn. zm.).

¹³ W 1998 roku utworzono dwa banki regionalne tj. Dolnośląski Bank Regionalny S.A. we Wrocławiu, który uzyskał zgodę na podjęcie działalności operacyjnej od dnia 1 stycznia 1998 r. i Rzeszowski Bank Regionalny S.A. Przez cały 1997 rok oba te banki pozostawały w stadium organizacji. Od 1 grudnia podjął działalność operacyjną Bałtycki Bank Regionalny S.A.

oraz placówkami tych oddziałów. Sieć ta liczy ponad 100 punktów obsługi klientów.

Pomimo, że ustawa określiła zasadniczy kształt systemu polskiej spółdzielczości bankowej i nakreśliła drogi dojścia do tego systemu budowa trójszczeblowego systemu w praktyce nie jest realizowana zgodnie z ustawowymi zapisami.

B. Sytuacja finansowa spółdzielczego sektora bankowego w 1997 roku¹⁴

1. Sektor banków spółdzielczych na tle całości systemu bankowego charakteryzowały na koniec 1997 r. następujące podstawowe parametry:

- banki spółdzielcze ogółem dysponowały 4,8% funduszy własnych brutto całego systemu bankowego,
- ich udział w kredytowaniu podmiotów niefinansowych wyniósł 5,5%,
- sumy bilansowe banków spółdzielczych stanowiły 4,5% łącznej sumy bilansowej wszystkich banków,
- wielkość depozytów osób prywatnych w bankach spółdzielczych wynosiła 5,2% ogólnej sumy depozytów sektora bankowego,
- straty ogółem banków spółdzielczych stanowiły 6,6% strat wszystkich banków,
- zyski ogółem banków spółdzielczych stanowiły 5,2% zysków sektora bankowego.

2. W porównaniu ze stanem na koniec grudnia 1996 r. nastąpiło zwiększenie udziałów banków spółdzielczych:

- w zyskach ogółem całego sektora bankowego o 0,9%,
- w stratach ogółem o 0,3%,
- natomiast udział banków spółdzielczych w sumie bilansowej i funduszach własnych brutto całego sektora bankowego zmniejszył się o 0,1%,
- zmniejszył się również udział banków w kredytowaniu podmiotów niefinansowych o 0,5%,
- na niezmiennym poziomie pozostał udział banków spółdzielczych w wielkości zgromadzonych depozytów osób prywatnych i wynosił 5,0%.

3. O wielkości i znaczeniu banku decyduje między innymi wielkość aktywów oraz posiadane fundusze własne. W bankach spółdzielczych występuje duża rozpiętość zarówno sum bilansowych, jak i funduszy brutto, co wskazuje, że zbiorowość ta nie jest jednorodna:

- najwyższe fundusze brutto kształtowały się na tym samym poziomie co na koniec czerwca 1997 r. i wynosiły 11,5 mln zł, najniższe osiągnęły wartość minus 10,5 mln zł, mediana 371,1 tys. zł. Ujemne fundusze własne netto, na koniec 1997 r. w łącznej kwocie minus 38,7 mln zł wykazało 39 banków spółdzielczych, tj. 87 banków mniej niż na koniec 1996 r.,
- najwyższe aktywa netto ukształtowały się na poziomie 117,7 mln zł najniższe 89,4 tys. zł, mediana osiągnęła wartość 4,9 mln zł.

¹⁴ Tę część opracowania oparto na danych opracowanych przez NBP.

4. Występuje zróżnicowanie wielkości sum bilansowych i wielkości funduszy własnych w bankach spółdzielczych zrzeszonych w poszczególnych strukturach co ilustrują dane zawarte w tabeli 2.

Tabela 2

Wybrane parametry sytuacji finansowej sektora spółdzielczego na tle systemu bankowego wg stanu na 31.12.1997 r.

Wyszczególnienie	Suma bilansowa (w tys. zł)	Udział w %	Fundusze własne brutto (w tys. zł)	Udział w %
BR i zrzeszające ogółem	17.155.014,7	6,8	1.120.743,2	5,3
Banki spółdzielcze ogółem	11.273.366,1	4,5	1.011.486,5	4,8
Zrzeszone w:				
BGZ S.A.	1.212.825,5	0,5	115.480,1	0,5
GBW S.A.	1.487.659,8	0,6	122.527,2	0,6
GBPZ S.A.	1.924.548,9	0,8	159.382,0	0,8
BUG S.A.	1.256.593,2	0,5	108.310,2	0,5
WMBR S.A.	853.950,6	0,3	84.388,8	0,4
LBR S.A.	934.880,5	0,4	85.309,3	0,4
PKBR S.A.	913.887,0	0,4	85.368,3	0,4
MBR S.A.	1.329.288,5	0,5	118.620,1	0,6
MBR S.A.	1.284.907,8	0,5	119.498,0	0,6
Bank niezrzeszony	74.824,3	0,0	12.602,5	0,1
Sektor spółdzielczy	28.428.380,8	11,3	2.132.229,7	10,0
W tym KGBS	24.060.958,7	9,6	1.777.570,5	8,4
Banki ogółem	251.578.594,4	100,0	21.228.325,7	100,0

Źródło: Dane NBP.

5. Kwota należności zagrożonych brutto od podmiotów finansowych, niefinansowych i budżetu na koniec roku 1997 wraz z odsetkami wynosiła 399,0 mln zł i była mniejsza w stosunku do września o 8,4%, a w stosunku do grudnia 1996 r. o 19,2%. Należności zagrożone od podmiotów niefinansowych brutto na koniec 1997 r. łącznie z odsetkami wynosiły 370,1 mln zł i były mniejsze w stosunku do grudnia 1996 r. o 19,2%. Na należności zagrożone przypadła kwota 196,3 mln zł, a na odsetki od tych należności 173,8 mln zł.

6. Przeciętny współczynnik wypłacalności banków spółdzielczych na koniec września 1997 r. wyniósł 10,9%, a na koniec roku 11,0% i był o 2,2% wyższy w porównaniu z końcem 1996 r.

7. Wymaganego poziomu współczynnika wypłacalności na koniec 1997 r. nie osiągnęło 176 banków (13,6%). Z grupy tej w 39 bankach współczynnik ukształtował się poniżej zera.

8. Współczynnik na poziomie 8% i wyższym miało 1119 banków (86,4%). W optymalnym przedziale współczynnika wypłacalności, tj. od 8% do 15% znajdowało się 719 (55,5%) banków spółdzielczych, podczas gdy na koniec 1996 roku było ich 672, tj. 48,2% ogółu.

Tabela 3

Struktura BS wg współczynnika wypłacalności

Przedziały współczynnika wypłacalności	Liczba banków	Udział banków w poszczególnych przedziałach
poniżej 0	39	3,0
0 - 1,9	17	1,3
2 - 3,9	24	1,9
4 - 5,9	33	2,5
6 - 7,9	63	4,9
8 - 9,9	164	12,7
10 - 11,9	245	18,9
12 - 14,9	310	23,9
15 - 29,9	384	29,7
30 i powyżej	16	1,2
	1295	100

Źródło: Dane NBP.

9. Niedokapitalizowanie wystąpiło w 194 bankach spółdzielczych i wynosiło 102,0 mln zł. W porównaniu ze stanem na koniec grudnia 1996 r. niedokapitalizowanie obniżyło się o 53,5 mln zł tj. o 33,4%.

10. Pomimo postępującej konsolidacji oraz sanacji realizowanej w oparciu o zaangażowane środki, na koniec 1997 r. nadal istniały banki spółdzielcze znajdujące się w trudnej sytuacji finansowej. Grupa ta obejmowała 8 banków, w stosunku do których zgłoszono wnioski o upadłość, a działalność ich została zawieszona oraz 56 banków zagrożonych upadłością, o współczynniku wypłacalności na poziomie niższym od dwóch procent.

11. Procesem uzdrowienia podlegało 287 banków spółdzielczych, realizujących programy naprawcze zaakceptowane przez NBP lub łączeniowe, po przejęciu banków o złej kondycji finansowej. Programy naprawcze 25 banków były w fazie opracowywania bądź analizowania przez nadzór bankowy lub bank regionalny lub zrzeszający.

12. 1278 banków spółdzielczych (98,7% ogólnej ich liczby) osiągnęło w 1997 r. zysk brutto w wysokości 354,1 mln zł. 17 banków (1,3%) poniosło straty w wysokości 2,4 mln zł. Zysk powiększył się w IV kwartale o 80,0 mln zł, a strata zmniejszyła się o 1,3 mln zł. Wynik finansowy brutto całego sektora banków spółdzielczych ukształtował się na poziomie 351,7 mln zł.

13. W 1997 roku poprawiła się efektywność działania banków spółdzielczych, mierzona wskaźnikami brutto. Dotyczy to szczególnie: rentowności brutto, poziomu kosztów, wyniku brutto na zatrudnionego oraz stopy zysku brutto z aktywów i kapitału. Wskaźniki netto uległy natomiast pogorszeniu w porównaniu z 1996 r. Wskaźniki te zamieszczono w tabeli 4.

Tabela 4

**Wartość wybranych wskaźników efektywności działania
banków spółdzielczych w latach 1996 - 1997**

Wyszczególnienie	1996	1997
ROA brutto	3,36	3,50
ROA netto	2,43	2,27
ROE brutto	45,44	46,84
ROE netto	32,85	30,34
Rentowność brutto	16,21	17,47
Rentowność netto	11,72	11,31
Poziom kosztów	86,05	85,13
Zysk/zatrudnienie (tys. zł)	10,4	13,9

Źródło: Dane NBP.

Szczebel Banków Regionalnych, podobnie jak banki spółdzielcze, wykazuje również pewne zróżnicowanie pod względem sum bilansowych i kapitału co można odczytać z bilansów sporządzonych na dzień 31 grudnia 1997 r. Dane te zaprezentowano w tabeli 5.

Tabela 5

Wybrane parametry sytuacji finansowej Banków Regionalnych w 1997 r.

Wyszczególnienie	Suma bilansowa (w tys. zł)	Udział % w grupie	Kapitał banku (w tys. zł)	Udział % w grupie
Razem Banki Regionalne	2.934.782	100	258.264	100
GBW S.A.	912.107	30,92	40.939	17,87
Lubelski BR S.A.	347.143	11,83	25.881	10,02
Małopolski BR S.A.	500.973	16,91	23.056	10,49
Bałtycki BR S.A.	56.053	1,91	18.625	9,81
Dolnośląski BR S.A.	39.464	1,34	15.673	8,97
Mazowiecki BR S.A.	478.237	16,20	24.728	11,19
Warmińsko-Mazurski BR S.A.	265.324	9,74	30.385	12,18
Rzeszowski BR S.A.	18.434	0,63	16.923	6,55
Pomorsko-Kujawski BR S.A.	308.807	10,52	27.992	12,92

Źródło: Dane NBP.

1. Wszystkie Banki Regionalne wypracowały w 1997 roku zysk netto. Udział poszczególnych Banków Regionalnych w wyniku finansowym netto w stosunku do całej grupy zaprezentowano w tabeli.

2. Poziom wygenerowanego wyniku finansowego wskazuje jednocześnie, z jednej strony na skalę możliwości zaangażowania środków wszystkich Banków Regionalnych w inne struktury i z drugiej strony na możliwości i potrzebę dokonania fuzji między tymi szczeblami.

Tabela 6

Wynik finansowy w Bankach Regionalnych w 1997 r.

Wyszczególnienie	Wynik finansowy (w tys. zł)	% w grupie
Razem BR	78.215	100
GBW S.A.	10.162	12,99
Lubelski BR S.A.	4.898	6,26
Małopolski BR S.A.	15.354	19,63
Bałtycki BR S.A.	7.789	9,96
Dolnośląski BR S.A.	8.951	11,44
Mazowiecki BR S.A.	11.479	14,68
Warmińsko-Mazurski BR S.A.	6.227	7,96
Rzeszowski BR S.A.	3.908	5,0
Pomorsko-Kujawski BR S.A.	9.447	12,08

Źródło: Dane NBP.

Bezpośredni wpływ na wyniki finansowe Banków Regionalnych miały wpływ korzyści uzyskane z odsetek od obligacji restrukturyzacyjnych, które zaprezentowano w porównaniu z wynikiem netto w kolejnej tabeli 7.

Tabela 7

Wynik finansowy netto a przychody z tytułu odsetek od obligacji restrukturyzacyjnych Banków Regionalnych w 1997 r.

Nazwa banku	Wynik netto	Odsetki od obligacji restrukturyzacyjnych
Bałtycki BR S.A.	7.789,23	13.510,74
Dolnośląski BR S.A.	8.835,57	16.540,79
GBW S.A.	17.531,11	25.580,54
Lubelski BR S.A.	4.898,25	7.201,93
Małopolski BR S.A.	15.354,23	11.119,26
Mazowiecki BR S.A.	11.495,48	14.124,86
Pomorsko Kujawski BR S.A.	9.447,48	9.221,09
Warmińsko-Mazurski BR S.A.	6.227,14	6.663,49
Razem	81.578,49	103.962,70
BGŻ S.A.	402.068,39	761.931,03

Źródło: Dane NBP.

Siła finansowa całej grupy musi być uzupełniona o obecną kondycję Banku Gospodarki Żywnościowej S.A.

1. Suma bilansowa BGŻ S.A. w 1997 roku wynosiła 14.639.900 tys. zł i była większa o 5,2% od sumy bilansowej w 1996 r.

2. Fundusze własne brutto tego banku zostały zmniejszone o 54,6% w stosunku do roku 1996 i na dzień 31 grudnia 1997 r. wynoszą 820.614,5 tys. zł. Na tą wartość składały się fundusze własne podstawowe Banku

w wysokości 684.494,17 tys. zł, fundusze uzupełniające II kategorii w wysokości 68.623,52 tys. zł i fundusze uzupełniające III kategorii w wysokości 67.496,81 tys. zł.

3. Opisując sytuację finansową BGŻ S.A. istotną kwestią jest stan należności od podmiotów niefinansowych. Według danych na dzień 30.09.1997 r. kształtowały się one na poziomie 6.574.500 tys. zł, w tym kredyty nieregularne wraz z odsetkami zapadłymi i niespłaconymi wynosiły 2.487.400 tys. zł.

4. Zobowiązania wobec podmiotów niefinansowych z odsetkami 8.213.500 tys. zł., natomiast zobowiązania wobec podmiotów finansowych 1.704.900 tys. zł w tym 499.200 tys. zł wobec Banków Spółdzielczych.

5. Wynik finansowy brutto za 1997 r. ukształtował się na poziomie 591.400 tys. zł, a po skorygowaniu o rezerwę na podatek odroczone od obligacji restrukturyzacyjnych, na pokrycie strat z lat ubiegłych będzie można przeznaczyć kwotę 390,0 mln zł na pokrycie niedoboru kapitałowego.

6. Spełnienie warunku zawartego w art. 172 ustawy Prawo bankowe tj. osiągnięcie minimalnego współczynnika wypłacalności w 1999 roku, po podziale wyniku finansowego netto za 1998 rok, wymaga dokapitalizowania zewnętrznego w wysokości 170 mln zł.

Po zaprezentowaniu podstawowych danych dotyczących siły i kondycji finansowej całej grupy można sformułować kilka wniosków, które winny być uwzględnione w podejmowaniu ostatecznych decyzji związanych z losem spółdzielczego sektora bankowego.

Po pierwsze, dane za 1997 rok świadczą o wyjściu z kryzysu finansowego większości Banków Spółdzielczych – o czym świadczą nie tylko ich sumy bilansowe ale również wygenerowane zyski.

Po drugie, około 10% tych banków ma kłopoty z osiągnięciem współczynnika wypłacalności na poziomie 6%. W 194 bankach wystąpiło ponadto niedokapitalizowanie w wysokości 102,0 mln zł. Na tych właśnie bankach winna być w chwili obecnej skoncentrowana szczególna uwaga.

Po trzecie, fundusze własne brutto Banków Spółdzielczych zrzeszonych w poszczególnych Bankach Regionalnych są zbyt rozproszone aby mogły skutecznie konkurować z pozostałymi uczestnikami rynku bankowego. W tym przypadku należy podjąć decyzje związane z ich konsolidacją.

Po czwarte, siła finansowa całej grupy (wraz z BGŻ S.A.) świadczy o konieczności jej dokapitalizowania i konsekwentnej restrukturyzacji.

3. PRZYSZŁOŚĆ BANKOWEJ GRUPY SPÓŁDZIELCZEJ

Optymistyczne wyniki finansowe całej grupy banków spółdzielczych nie mogą przesłaniać faktycznych zagrożeń, jakie przed tą grupą banków stoją wyzwania ostrej konkurencji nie tylko z krajowym, ale również, a może przede wszystkim, zagranicznym kapitałem zaangażowanym w naszym systemie. Większość przedstawicieli środowisk bankowych jest zgodna, że przed tym sektorem najważniejszym problemem jest jego

konsolidacja¹⁵. Konsolidacja rozumiana jako proces, który jest jednym z elementów programu reformy systemu bankowego. Jej zaś efektem powinno być stworzenie instytucji finansowych mogących swobodnie konkurować na rynku usług finansowych. Do istotnych celów konsolidacji należy zaliczyć; bezpieczeństwo systemu finansowego, w miarę szybkie zwiększenie bazy kapitałowej, wzrost skali i zakresu działania, obniżenie kosztów inwestycyjnych, zwiększenie roli systemu bankowego w stymulowaniu wzrostu gospodarczego.

Osiągnięcie zakładanych celów oraz jednoczesne zminimalizowanie zagrożeń, jakie mogą wystąpić, wymaga wcześniej wdrożonych i dobrze opracowanych działań restrukturyzacyjnych. Kondycja finansowa słabych banków spółdzielczych w zrzeszeniu skonsolidowanym będzie miała wpływ na kondycję pozostałych uczestników zrzeszenia. Zarówno banki spółdzielcze, jak i banki regionalne widzą zagrożenia, jakie wiążą się z konsolidacją. Najczęściej podnoszone zagrożenia dotyczą: powrotu do centralizacji zarządzania, ograniczenia samodzielności, wydłużenia procesu decyzyjnego, rozbudowanej biurokracji, powstania struktury mało elastycznej, zbyt wolno dostosowującej się do warunków rynkowych, ponoszenie odpowiedzialności solidarnej za banki słabe ekonomicznie i źle zarządzane. Należy również nadmienić, że część przedstawicieli tak banków spółdzielczych jak i regionalnych wierzy w samodzielne sprostanie konkurencji, nie uświadamiając sobie tak naprawdę siły tej konkurencji. Zrozumiąły jest przy tym niepokój większych banków spółdzielczych, które obawiają się, że po faktycznej konsolidacji będą musiały "pracować" na słabsze banki zrzeszenia skonsolidowanego. Słabsze banki widzą natomiast w konsolidacji jedyną szansę przetrwania.

Funkcjonuje wiele scenariuszy związanych z losami spółdzielczego sektora bankowego. Każdy z nich łączy się z dokapitalizowaniem i prywatyzacją BGŻ S.A. Należy w tym miejscu podkreślić, że część z nich jest lansowana przez przedstawicieli BGŻ S.A., a część przez zrzeszenia Banków Regionalnych. Nie ma do chwili obecnej ustalenia jednolitych stanowisk związanych z przyszłością tego sektora. Faktem jest iż po czterech latach obowiązywania ustawy o restrukturyzacji banków spółdzielczych i Banku Gospodarki Żywnościowej jej realizacja nie może napawać optymizmem. Ostatni okres należy zaliczyć do intensywnego poszukiwania wyjścia związanego z definitywnym rozwiązaniem problemu tego sektora bankowości. Powracając do możliwych wariantów dokapitalizowania i prywatyzacji BGŻ S.A. do najczęściej wymienianych należą:

- wariant związany z tworzeniem Krajowego Zrzeszenia Banków Spółdzielczych zgodnie z przepisami ustawy o restrukturyzacji banków spółdzielczych i Banku Gospodarki Żywnościowej zakładający w ramach dokapitalizowania emisję akcji dla Banków Regionalnych i pracowników oraz sprzedaż akcji Skarbu Państwa w BGŻ S.A.,

¹⁵ Interesująca praca, związana z poruszonymi zagadnieniami napisały słuchaczki Podyplomowego Studium Bankowości pod kierunkiem R. Mikołajczak w roku akademickim 1997/1998, patrz. K. Jankowiak, M. Kirstein, *Restrukturyzacja spółdzielczego sektora bankowego w latach 1994 - 1997 na przykładzie Banków Spółdzielczych województwa poznańskiego*, AE Poznań, 1998.

- wariant związany z podziałem BGŻ S.A. według pełnionych funkcji na bank apeksowy i bank komercyjny poprzez utworzenie spółki – córki będącej bankiem komercyjnym i pełnienie przez spółkę – matkę funkcji banku krajowego Zrzeszenia Krajowego Banków Spółdzielczych,
- wariant związany z przekształceniem BGŻ S.A. w typowy bank komercyjny, nie pełniący funkcji banku krajowego Zrzeszenia Krajowego Banków Spółdzielczych tj. nie ponoszący odpowiedzialności za płynność grupy, samodzielnie prowadzący działalność bankową, w tym także konkurencyjną wobec Banków Regionalnych i Banków Spółdzielczych,
- wariant związany z możliwością zaangażowania kapitałowego w BGŻ S.A. banków spółdzielczych i Banków Regionalnych w Banki Spółdzielcze.

Przedstawione możliwe warianty nie są zapewne jedynymi możliwymi rozwiązaniami w kwestii rozwiązania bankowego sektora spółdzielczego w naszym kraju. W każdym z zaproponowanych wariantów należy uwzględnić skalę udziału kapitału zagranicznego, który może okazać się podstawową siłą uzdrowienia tego sektora. Wszystkie jednak scenariusze wiążą się z trzema obszarami niezbędnych przekształceń, które powinny się przyczynić do urzeczywistnienia zmian w grupie bankowości spółdzielczej. Do tych obszarów należy zaliczyć; obszar organizacyjno-funkcjonalny, obszar finansowo-kapitałowy, obszar prawny.

WNIOSKI KOŃCOWE

Zaprezentowane rozważania skłaniają do wysunięcia kilku wniosków mających, jak się wydaje autorowi, pewne znaczenie związane z losami spółdzielczości bankowej w naszym kraju.

Po pierwsze, w istniejących i przyszłych decyzjach dotyczących losów bankowości spółdzielczej nie powinno się zapominać o tradycjach tego sektora bankowego.

Po drugie, wyniki finansowe całej grupy spółdzielczej uzyskane w 1997 roku świadczą o tym, że ta grupa bankowa kryzys związany z dostosowaniem się do warunków gospodarki rynkowej w tym sektorze ma poza sobą.

Po trzecie, intensywnych prac wymaga realizacja jednej i jedynej przez wszystkich uczestników zrzeszenia zaakceptowanej koncepcji konsolidacji banków spółdzielczych. Wiele banków, jak wykazano, nie spełnia podstawowych wymogów prawnych i funkcjonowania na rynku konkurencyjnym.

Po czwarte, wzmocnienia kapitałowego wymagają również banki regionalne, które powinny łączyć się w większe i silniejsze struktury oraz powołania w przyszłości jednolitej, skupiającej wszystkie banki spółdzielcze struktury krajowej. Rozwiązanie takie może:

- wyeliminować wzajemną konkurencję pomiędzy bankami, tak bankami spółdzielczymi jak i regionalnymi oraz bankiem krajowym a bankami regionalnymi,
- poprzez wzrost możliwości sieci, wpłynąć na zdolność do konkurowania z bankami komercyjnymi, coraz częściej wkraczającymi na rynek obsługiwany dotychczas jedynie przez banki spółdzielcze,

- wpłynąć korzystnie na warunki funkcjonowania dotychczasowych banków zrzeszających, postrzegane z punktu widzenia możliwości racjonalizacji struktury ich sieci.

Autor jest w pełni świadom, że nie zostały w tym opracowaniu wyczerpane wszystkie problemy związane z restrukturyzacją spółdzielczego sektora bankowego w naszym kraju. Nie było to też zasadniczym celem zaprezentowanych rozważań. Wydaje się jednak, że w dyskusjach nad przyszłym kształtem polskiego sektora bankowego nie powinno zabraknąć wątku związanego z losami polskich banków spółdzielczych. Jeśli taki wątek w jakiegokolwiek płaszczyźnie pojawi się w tych dyskusjach, a źródłem tych inspiracji będzie prezentowane opracowanie, autor będzie w pełni usatysfakcjonowany.

THE PAST AND THE PRESENT OF CO-OPERATIVE BANKING SECTOR

S u m m a r y

The aim of the article is to attempt to determine a role of co-operative banking sector in the past as well as in the present day. When realising the above defined aim the Author took into consideration respective traditions in all three parts of the divided Poland (1795 - 1918), e.i. Prussian, Austrian and Russian on one hand and, on another, he has presented the essentials of restructuring processes within co-operative banking during the present period.

The article comprises three parts and conclusions formulated in its final chapter. Part one of the article describes some chosen development features of co-operative banking throughout the country. Second part concentrates on present transformations within this sector. Problems discussed here take into account not only legal basis for restructuring processes but also financial condition of these institutions. This part is richly illustrated with numeral data displayed in many tables the source of which is directly the Polish National Bank. Part three is devoted to considerations in relation with the future of co-operative banking group. Here, the Author has presented, among others, possible variants of stronger capitalisation and privatisation of the Bank of Catering Branch of Economy S.A. In summing up the article the conclusions have been gathered in what concerns main issues discussed that are of bigger importance for the present and the future condition of this banking sector in our country.